گزارش

امیرحسین صفدری*

چگونه یک قرارداد مطمئن بنویسیم؟

نکات مهم در تنظیم یک قرارداد خوب

محمدسعید سعیدی | فارس

امروزه برای شروع هر نوع کسب و کاری یا هر نوع مبادله‌ای از جمله اقتصادی، تجاری و گردشگری نکات بسیار مهمی وجود دارد که مهم‌ترین آنها بخش قراردادنویسی است. کمتر پیش می‌آید که در جامعه امروز با این سطح از پیشرفت در تکنولوژی، اشخاص با قراردادهای مختلف سروکار نداشته باشند. هنوز هم به دلایل متعدد، فرهنگ تنظیم قراردادهای رسمی از سوی یک حقوقدان یا وکیل دادگستری برای کسب و کار و خرید و فروش عمومی نشده که این مسئله در بیشتر موارد به ضرر خود آن شخص تمام می‌شود.

قرارداد چیست و چرا باید قرارداد نوشت!؟

قانون مدنی ما عقد یا به زبان ساده‌تر همان قرارداد را در ماده ۱۸۳ تعریف کرده است. به این صورت که قانونگذار ما به صراحت بیان می‌کند: عقد عبارت است از اینکه یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر، تعهد بر امری کنند و مورد قبول آنها باشد.

به زبان ساده‌تر، قرارداد نوشتن یعنی اراده طرفین برای ایجاد یک اثر حقوقی همراه با پذیرش تعهدات و مسئولیت‌های پیرامون آن موضوع که مورد توافق طرفین قرار گرفته است.

معمولاً وقتی بحث قراردادنویسی مطرح می‌شود، برخی از افراد فکر می‌کنند قرار است یک معامله تجاری سنگین و مهم در حوزه نفت و گاز یا معاهدات بین‌المللی صورت گیرد.

بسیاری از افراد اصلاً برای خرید یا فروش اجناس یا مشارکت‌های مدنی یا کار در یک شرکت و حتی ساخت‌وساز بحث قرارداد نوشتن را مهم و الزامی نمی‌دانند و متأسفانه خیلی ساده از کنار این مسئله مهم عبور می‌کنند.

این عبور سطحی ممکن است در آینده برای آنها مشکلات جبران‌ناپذیری را به وجود آورد که سال‌ها پیامدهای این عبور سطحی در زندگی آن فرد وجود خواهد داشت.

هیچ کسب و کاری را بدون قرارداد بستن شروع نکنید

برای جلوگیری از این ضررها و پیامدهای منفی نیاز است مسئله قراردادنویسی عمومی در جامعه ما فرهنگ‌سازی شود، یعنی مردم برای نوشتن هر نوع قراردادی به یک حقوقدان یا وکیل دادگستری مراجعه کنند.

هیچ کسب و کاری را بدون قرارداد بستن با طرف مقابلتان شروع نکنید. برای هر کاری که می‌خواهید انجام دهید و در آن قرار است مبادله اقتصادی داشته باشید یا قرار است کار رسمی و پولی، حتی به مبلغ کم انجام دهید، از قراردادهای رسمی که توسط یک حقوقدان یا وکیل دادگستری تنظیم و تأیید شده است، استفاده کنید تا از این طریق هم باب سوءاستفاده بسته شود و هم خیالتان نسبت به پیامدهای آن قرارداد در آینده آسوده باشد.

در علم حقوق، قرارداد یا عقد به عنوان یک سند حقوقی در برابر همه قابل استناد و معتبر است و طرفین با استناد به قرارداد خود نیاز به دلیل بیشتری برای مطالبه تعهدات طرف دیگر ندارند.

به زبان ساده‌تر، داشتن یک قرارداد خوب، یک پشتوانه معتبر در برابر ضررهای احتمالی است. با امضای یک قرارداد، تمامی بندهایی که در آن ذکر شده، پایه و اساس تفسیر قصد طرفین محسوب شده و معتبر است. بنابراین نقض شروط موجود در قرارداد، نه‌تنها ضمانت‌آور است، بلکه از اعتبار و حمایت قانونی نیز برخوردار است.

اگر نکات مهم قراردادنویسی رعایت نشود

وقتی شما می‌خواهید یک قرارداد را امضا کنید باید به تمامی جوانب آن آگاه باشید؛ به عنوان مثال، عنوان قرارداد شما چه عنوانی باشد یا اگر بخواهید یک زمانی از قرارداد خارج شوید، آیا سرمایه شما قابل برگشت است یا اگر طرف مقابل به برند شما یا به شهرت شما آسیب زد، می‌توانید خسارت دریافت کنید یا قرارداد را به صورت یک‌طرفه فسخ کنید و غرامت بگیرید؟

آیا مسئولیت شما و طرف مقابل در اجرای قرارداد به‌طور یکسان پیش‌بینی شده است؟ آیا در صورت به وجود آمدن فورس ماژور تعهدات طرفین مشخص شده است؟ آیا شروط مربوط به محرمانه بودن قرارداد درست نوشته شده است؟ آیا محل اجرای موضوع قرارداد مشخص شده است و سؤالاتی از این قبیل که باید در تنظیم یک قرارداد خوب به صراحت مشخص و بیان شده باشد تا از بروز مشکلات احتمالی جلوگیری کرده باشید، وگرنه ممکن است ضررهای غیرقابل جبرانی را متحمل شوید.

اینکه تمامی قراردادها از سوی قصد و اراده طرفین خلق می‌شود، نمی‌تواند شامل هر نوع قراردادی باشد، بلکه هر قراردادی که تنظیم می‌شود باید مطابق با قوانین موجود در کشور باشد.

منظور از قواعد آمره، قواعدی است که هدف آنها حفظ نظم عمومی جامعه است و طرفین حق ندارند برخلاف آن توافق کنند؛ به عنوان مثال، تنظیم قراردادی در خصوص وارد کردن مواد مخدر یا کالاهای قاچاق مثل اسلحه ، قاچاق انسان یا اعضای بدن که ورود آن به کشور ما مجاز نیست، کلاً باطل بوده و فاقد اثر حقوقی است. پس نمی‌توانیم هر نوع قراردادی را که دلمان بخواهد تنظیم کنیم، چراکه برخی از قراردادها ممکن است فاقد حمایت قانونی باشند.

تأثیر فورس‌ماژور در قراردادها

آیه یک سوره مائده و حدیث نبوی المؤمنون عند شروطهم و ماده ۲۱۹ قانون مدنی، لزوم پایبندی به تعهدات و قراردادها را به عنوان یک اصل اساسی و مهم در دین و نظام حقوقی ما به رسمیت شناخته است، بنابراین افراد باید ایفای تعهد کنند و پایبند به قراردادهای خود باشند.

در حقوق کشور ما، قوه قاهره (فورس‌ماژور) پیش‌بینی شده و یکی از اصلی‌ترین بندهای هر نوع قراردادی باید بحث قوه قاهره باشد تا در شرایط خیلی خاص مثل کرونا، سیل و زلزله حق و حقوق شما از بین نرود.

قوه قاهره یا همان فورس‌ماژور به زبان ساده، یعنی بروز هرگونه حادثه خارجی که از حیطه اختیار و قدرت اشخاصی که تعهدی را برعهده دارند، خارج است و توان جلوگیری و پیش‌بینی از آن را ندارند.

به‌طور کلی، قوه قاهره دارای سه شرط مهم است: یک) خارجی بودن، دو) غیرقابل دفع بودن، سه) غیرقابل پیش‌بینی بودن که برای مثال، ویروس کووید۱۹ دارای این سه شرط مهم است و بر همین اساس ما می‌توانیم ویروس کرونا را مشمول قوه قاهره بدانیم.

اثر قوه قاهره ممکن است حسب مورد، سقوط تعهد و انحلال قرارداد یا تعلیق آن باشد. درصورتی که فورس‌ماژور عدم امکان دائمی اجرای قرارداد را در پی داشته باشد، موجب انحلال قرارداد و سقوط تعهد می‌شود.

مطابق با ماده ۲۱۹ قانون مدنی که اصل لزوم قراردادها را بیان می‌کند، قانونگذار می‌گوید: عقودی که بر طبق قانون واقع شده باشد، بین متعاملین و قائم‌مقام آنها لازم‌الاتباع است، مگر اینکه به رضای طرفین اقاله یا به علت قانونی فسخ شود.

> عقد جایز، قراردادی است که هر یک از طرفین بتوانند آن را به راحتی فسخ کنند، یعنی رابطه‌ای که در اثر عقد جایز ایجاد می‌شود، به‌گونه‌ای است که هر یک از طرفین هر زمانی که بخواهند می‌توانند آن را بدون هیچ علتی برهم بزنند و برای فسخ و به‌هم زدن معامله از سوی یکی از طرفین، نیازی به موافقت یا اعلام به طرف مقابل ندارند. عقد ودیعه، عقد عاریه، عقد وکالت، عقدشرکت‌وعقدمضاربه از جمله عقود جایز هستند

مطابق با ماده ۲۲۷ قانون مدنی هم قانونگذار بیان کرده است: متخلف از انجام تعهد، وقتی محکوم به تأدیه خسارت می‌شود که نتواند ثابت کند انجام ندادن به واسطه علت خارجی بوده است که نمی‌توان مربوط به او کرد.

قانونگذار ما در ماده ۲۲۹ قانون مدنی هم به صراحت بیان می‌کند: اگر متعهد به واسطه حادثه‌ای که دفع آن خارج از حیطه اقتدار اوست، نتواند از عهده تعهد خود برآید، محکوم به تأدیه خسارت نخواهد بود.

نکته بسیار مهمی که باید در تنظیم قراردادها به آن توجه کنیم، این است که در قراردادها، قوه قاهره را پیش‌بینی کنیم تا از بروز مشکلاتی که در آینده امکان دارد به وجود بیاید، جلوگیری کرده باشیم.

منظور از مسئولیت قراردادی هم مسئولیتی است که در عقدی از عقود، اعم از عقود معین و غیرمعین تعهدی را پذیرفته باشد و به علت انجام ندادن تعهد یا تأخیر در انجام تعهد یا حین انجام تعهد یا به سبب انجام تعهد خسارتی به طرف مقابل وارد کند.

معمولاً مسئولیت را به مسئولیت اخلاقی، قانونی، قراردادی، مدنی و جزایی تقسیم‌بندی می‌کنند. مسئولیت قانونی یا حقوقی مسئولیتی است که مأخذ قانونی داشته باشد، به عبارت دیگر به مسئولیتی قلمداد می‌شود که در قانون پیش‌بینی شده است.

توجه به چک یا سفته ضمانت

قراردادهای کار، این روزها بسیار موضوعش داغ شده است. قرارداد کار به قراردادی می‌گویند که بین یک شخص با یک یا چند شخص حقیقی یا حقوقی دیگر برای انجام کار و وظیفه‌ای در مدت زمانی معین نوشته شود.

قانونگذار ما در ماده ۷ قانون کار به صراحت بیان می‌کند، قرارداد کار هم می‌تواند شفاهی باشد و هم می‌تواند کتبی باشد. البته بهتر است قرارداد کار خود را حتماً کتبی داشته باشید تا از مشکلات احتمالی در آینده جلوگیری کرده باشید.

قراردادهای کار باید مطابق قانون کار منعقد شود، چراکه قانون کار یک قانون آمره است و خلاف قوانین آمره نمی‌توان توافق کرد.

اگر توافقی هم صورت گیرد که خلاف قانون آمره باشد، آن توافق بی‌اعتبار تلقی می‌شود. قراردادهای کار معمولاً با عناوین مختلفی مانند قرارداد کار ساده، قرارداد استخدام، قرارداد کار موقت و قرارداد کار دائم منعقد می‌شود.

سعی کنید قرارداد کار خودتان را حتماً کتبی داشته باشید، حتی اگر قرار باشد این قرارداد برای مدت کوتاهی منعقد شود، چراکه در قراردادهای کتبی تمام نکات و بندها را به صورت شفاف، صریح و واضح بیان می‌کنید و اینطور باب سوءاستفاده را می‌بندید.

در قراردادهای کتبی از نوشتن هرگونه عبارت مبهم، مجهول و نامفهوم جداً خودداری کنید و در خصوص اصطلاحات فنی کار، دقیق معنای آن را بیان کنید تا برای هر دو طرف مفهوم آن مشخص باشد.

مطابق با تبصره ماده ۱۰ قانون کار در مواردی که قرارداد کار کتبی باشد، قرارداد در چهار نسخه تنظیم می‌شود که یک نسخه از آن به اداره کار محل، یک نسخه نزد کارگر، یک نسخه نزد کارفرما و نسخه دیگر در اختیار شورای اسلامی کار و در کارگاه‌های فاقد شورا در اختیار نماینده کارگر قرار می‌گیرد.

به‌طور کلی مهم‌ترین مباحثی که اشخاص هنگام امضای قرارداد کار خود باید رعایت و دقت کنند، این نکات است: ۱. موضوع قرارداد. ۲.طرفین قرارداد ۳.مدت قرارداد. ۴.تعهدات طرفین. ۵. دستمزد. ۶.حق‌بیمه. ۷. ساعت کاری و اضافه‌کاری. ۸.روزهای تعطیل و مرخصی. ۹.محل دقیق کار. ۱۰.نکات مهم هنگام تسویه حساب و خروج. ۱۱.تمدید قرارداد. ۱۲.تعداد صفحات قرارداد و ۱۳. مرجع حل اختلاف.

در چک یا سفته‌ای که به عنوان ضمانت به کارفرما می‌دهید، حتماً داخل آن قید کنید این سفته یا چک صرفاً بابت ضمانت حسن انجام کار به کارفرما داده شده است و از آن سفته یا چک یک کپی بگیرید و به تأیید کارفرما برسانید تا اینگونه جلوی سوءاستفاده از چک یا سفته ضمانت گرفته شود.

تأثیر خیارات در قراردادها

یک نکته حقوقی مهم در خصوص فسخ قراردادها این است که در تقسیم‌بندی عقود مطابق قانون مدنی از جهت امکان فسخ آن و امکان نداشتن فسخ می‌توانیم به عقد جایز و لازم اشاره کنیم.

عقد جایز، قراردادی است که هر یک از طرفین بتوانند آن را به راحتی فسخ کنند، یعنی رابطه‌ای که در اثر عقد جایز ایجاد می‌شود، به‌گونه‌ای است که هر یک از طرفین هر زمانی که بخواهند می‌توانند آن را بدون هیچ علتی برهم بزنند و برای فسخ و به‌هم زدن معامله از سوی یکی از طرفین، نیازی به موافقت یا اعلام به طرف مقابل ندارند. عقد ودیعه، عقد عاریه، عقد وکالت، عقد شرکت و عقد مضاربه از جمله عقود جایز هستند.

عقد لازم هم قراردادی است که طرفین معامله حق فسخ آن را ندارند، مگر در موارد خاص و مشخص شده که به طرفین آن قرارداد، اجازه داده شده این قرارداد را فسخ کنند. یکی از این موارد خاص و مشخص می‌تواند خیارات قانون مدنی باشد.

به عنوان مثال، شما یک اتومبیل خریداری می‌کنید که بعد از انعقاد قرارداد متوجه می‌شوید آن اتومبیل را خیلی گران خریده‌اید. مثلاً قیمت آن اتومبیل ۴۰ میلیون تومان است و شما ۱۰۰ میلیون تومان خریداری کرده‌اید. در این معامله شما ضرر فاحشی کرده‌اید که در این مورد برای شما امکان فسخ معامله وجود دارد. معاملاتی از قبیل بیع، اجاره، مزارعه، مساقات و صلح از عقود لازم هستند که بدون دلیل هیچ یک از دو طرف حق فسخ آن را ندارند.

خیار، یک حق است و به زبان ساده به معنای توانایی برهم زدن عقد لازم از سوی صاحب خیار است.

«اسقاط کافه خیارات» در قراردادها

انواع خیارات در علم حقوق و قانون مدنی عبارت است از: خیار مجلس، خیار حیوان، خیار شرط، خیار عیب، خیار تدلیس، خیار غبن، خیار تبعض صفقه، خیار شرط، خیار تأخیر ثمن، خیار رؤیت و تخلف از وصف. شما زمانی می‌توانید در قرارداد خود اعمال خیار کنید که قراردادتان تنظیم و منعقد شده باشد. هر خیار دارای شرایط خاص مربوط به خود است که در صورت وجود شرایط، امکان اعمال آن فراهم است.

نکته بسیار مهم و ضروری که در خصوص خیارات باید دانست، اینکه هنگام امضای قرارداد ممکن است شما با بحث پذیرش شرط اسقاط کافه خیارات ذیل قرارداد به صورت شفاهی یا ضمنی مواجه شوید.

اسقاط به معنای از بین بردن و کافه به معنای تمام و کل است. حال اسقاط کافه خیارات در قراردادها به زبان ساده، یعنی از بین بردن تمام خیاراتی که به موجب آنها می‌توان قرارداد را به صورت یک‌طرفه فسخ کرد.

اسقاط کافه خیارات معمولاً به صورت بندی در قرارداد اصلی آورده می‌شود یا اینکه بعداً موضوع توافقی جداگانه قرار می‌گیرد. با امضای قرارداد و پذیرش اسقاط کافه خیارات در قرارداد، دیگر هیچ راهی برای فسخ یک‌جانبه قرارداد ندارید و حق خود را در این باره به‌طور کلی از بین می‌برید.

*نویسنده و پژوهشگر علم حقوق

دانستنی‌ها

کولبری جرم نیست

کولبری یکی از معضلات اجتماعی و اقتصادی پیچیده‌ای است که در وضعیت فعلی اقتصادی دامنگیر جامعه ایران شده است. کولبران در دو دسته قرار می‌گیرند؛ دسته‌ای که دارای کارت مجاز تردد هستند و دسته‌ای که دارای چنین کارتی نیستند و به‌طور غیرمجاز در مرز تردد می‌کنند.

نکته بسیار مهمی که در این خصوص نیاز به ذکر دارد، این است که اساساً کولبری با قاچاق کالا دو مفهوم متفاوت است. به لحاظ اجتماعی و دیدگاه مردم و حتی حاکمیت بین کولبری و قاچاق کالا تفاوت وجود دارد.

مقامات مسئول اعلام کرده‌اند کولبری جرم نیست و هدف از مبارزه با قاچاق، کولبرانی که فقط چند کیلو بار جابه‌جا می‌کنند، نیستند. همین اظهارات مشخص می‌کند که چنین پدیده‌ای جرم تلقی نمی‌شود و بین کولبری و قاچاق کالا تفاوت فاحشی وجود دارد.

به موجب قانون مجازات اسلامی، به‌ویژه ماده(۲) هر فعل یا ترک فعلی که قانونگذار برای آن مجازات تعیین کرده است جرم تلقی می‌شود و در این خصوص چون مجازات برای کولبری به‌طور خاص تعیین نشده است، این عمل را نمی‌توان جرم تلقی کرد.

از سوی دیگر گفته شده کولبری با قاچاق کالا نیز متفاوت است، زیرا تفاوت‌های بین آنها کاملاً محرز است و کولبری باعث اختلال در نظام اقتصادی در کشور نخواهد شد.

باید توجه داشته باشیم که کولبران به علت نبود شغل به این کار تن می‌دهند، چراکه اگر شرایط اقتصادی به نحوی باشد که آنها بتوانند معاش خود و خانواده‌شان را تأمین کنند، هرگز حاضر نمی‌شوند چنین کاری را انجام دهند.

باید به یک نکته مهم نیز توجه کنیم و آن اینکه بر فرض بخواهیم کولبری را در ردیف قاچاق کالا تلقی کنیم، چون کولبر از روی ناچاری جهت تأمین معاش خود و خانواده تن به چنین کاری می‌دهد، بنابراین این شرایط باعث می‌شود با توجه به قاعده اضطرار از مسئولیت معاف شود.

یادداشت

در مسیر عدالت علی(ع)

حامد رسولخانی

محال است که مسلمانی از عدالت حاکمان و تاجداران تاریخ بشنود و یاد علی(ع) بر رواق ذهن و خیالش نقش نبندد. عدالت و علی دو نامند گره خورده به یکدیگر. هنوز هم کسی نمی‌داند کدام یک بیشتر وامدار دیگری است، عدالت به علی یا علی به عدالت یا کدام یک مکمل و متمم دیگری است.

اگر تعاریف همه فلاسفه و نقادان جهان را نیک بنگریم و سعی در کشف عصاره آنان کنیم، به تعریف مولا و سید عادلان خواهیم رسید؛ آنجا که زبان مطهرش لب به کلام گشود و گفت «العدل یضع الامور مواضعها» که عدالت قرار دادن هر چیز در موضع مناسب و بهینه خود است.

برای اینکه به معنای دقیق کلمه بدانیم عدل چه جایگاهی در سپهر اندیشه والای امیرالمومنین داشته است باید خاطرنشان کنیم، هنگامی که علمای اخلاق جود و بخشندگی را از عدل بالاتر دانستند، مرتضی‌علی در کمال صراحت می‌گوید، عدل ارزش بالاتری نسبت به جود و بخشش دارد.

۲۱ رمضان سنه ۴۰ هجری قمری، علی از میان مردم پر کشید و به درازای ۱۵ قرن، مادر دنیا از زایش همچو اویی عقیم و ناتوان شده است. در طول این ۱۵ قرن، حکومت‌های فراوانی آمدند و رفتند که داعیه‌دار برقراری عدل و عدالت در کشور خویش بودند.

حتی بسیاری از آنان برای به دست آوردن مشروعیت حکومت خویش در میان مردم از نام علی و برقراری عدالت علی بهره جسته‌اند، اما با نگاهی منصفانه به تاریخ می‌توان گفت، همه نظام‌های فکری و سیستم‌های سیاسی و اشخاص و افراد، مردود این آزمون دشوار شده‌اند.

از همان روزی که جمهوری اسلامی در پهنه تاریخ و روزگار پدید آمد به دنبال مستقر ساختن عدالت واقعی در جامعه اسلامی بوده است. در این راه خون‌های پاکی بر زمین ریخته و جان‌ها تقدیم شده است تا صبح امید و عدل بدمد بر ظلمت شب ستم و ناعدالتی.

هنگامی صحبت از قرار گرفتن هر چیزی بر سر جای مناسب خود می‌شود، عدالت تنها بعد قضایی، منطقی، فلسفی و نظری به خود نمی‌گیرد، بلکه در همه ابعاد زندگی بشر ظهور و بروز پیدا می‌کند. به این معنا که حتی در به کار گماردن مسئولان نیز باید عدالت را در نظر داشت. در زیست فردی و روابط اجتماعی یکایک اعضای جامعه باید بازتابی از تابش نور عدالت وجود داشته باشد.

کاخ‌نشینی پیش از پیدایش جمهوری اسلامی در سراسر تاریخ و جای‌جای این مرز و بوم موج زده و حاضر بوده و ارزشی برتر برای حکام و دولتمردان قلمداد می‌شده است، اما جمهوری اسلامی این هیمنه را شکست. امامین انقلاب و عالی‌ترین مقامات این کشور خود ساده‌زیستی علی‌وار داشته‌اند و این را دشمنان این نظام نیز به کرات گواهی داده‌اند.

آنچه در توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیستی و رفاهی در قلمرو جمهوری اسلامی رخ داده، تحولی عمیق است نسبت به دولتمردان و نظام‌های گذشته، اما هنوز هم غبار محرومیت و فقر مطلق بر چهره برخی مناطق نشسته است. چه بسیار نادانان و نااهلان که با دزدی و خیانت و رفتاری دون عدالت، زخمی بر پیکره جمهوری اسلامی زده‌اند که مناطق مسلوب‌کننده اعتماد عمومی است.

با این همه بی‌انصافی است که بگوییم بعد از گذشت ۴۳ بهار از بهار ۵۸، جمهوری اسلامی به هیچ عدالتی دست نیافته یا هیچ تلاشی در راستای تحقق عدالت در زمینه‌های مختلف نکرده است. اگر همین بعد قضایی را که نویسنده این سطور بیشتر با آن سروکار داشته و دارد در نظر بگیریم، نظام جمهوری اسلامی بیش از همه نظام‌های سابق خود تلاش کرده است به عدالت مدنظر اسلام، فقه اسلامی و سیره عملی ائمه اطهار برسد.

گواه آن نیز تغییرات قانون مجازات اسلامی در سال‌های ۶۲، ۷۶ و ۹۲ است. سیر تدوین قوانین حقوق در نظام جمهوری اسلامی، بدین قرار است که براساس جهان‌بینی مکتبی، منابع حقوقی تعیین شده و اصول و قواعد حقوقی (مبانی) از آن منابع استخراج و سپس مواد قانونی براساس آن تنظیم می‌شود.

برقراری عدالت اسلامی تنها در جنبه تقنینی امور قضایی پیدا نمی‌شود، بلکه سایر امور قضایی از جمله امور سردفتری و ثبتی و اداره زندان‌ها را نیز دربر می‌گیرد که از این حیث به گواه متخصصان این عرصه، یک پیشرفت مدون و سیستماتیک در برقراری و تحقق عدالت در دستگاه قضایی ایران حاصل شده است.

با این حال باید بدون تعصب معترف بود که گرچه جمهوری اسلامی شاید تماماً و کمالاً در همه زمینه‌ها به آن قله عدالت نرسیده باشد، ولی در روزگاری که مکاتب فکری و نظام‌های حکومتی برخاسته از آنان در راه رسیدن به عدالت متوقف و ساکن شده‌اند؛ جمهوری اسلامی همچنان در مسیر عدالت حرکت می‌کند.